

Н.В. Кривень, Львівське відділення № 41 Філії ТзОВ “УніКредит Банк” в м. Києві, аспірантка Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТІВ ДЛЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Кредитна діяльність складає суттєву частину банківського доходу. Водночас кредитним операціям притаманна велика кількість ризиків. Кредитування сфери малого бізнесу, іншими словами, мікрокредитування яке спрямоване на фінансування найдрібніших підприємств, належить до категорії високоризикових послуг у банківській сфері. У статті подані матеріали дослідження страхування мікрокредитів як одного з методів регулювання даного ризику для банку.

Ключові слова: малий бізнес, мікрокредит, страхування, ризик, банк, мікрокредитування.

Постановка проблеми. Малий бізнес має обмежений доступ до фінансових та грошових ринків. Одним із важливих джерел інвестиційних ресурсів для них є надання банками кредитів. Кредит – опора сучасного ринку, невід’ємний елемент ринкового розвитку. Нагальною потребою є створення системи страхування банківських ризиків при кредитуванні малого бізнесу. Сектор страхових послуг для фінансового сектора України сьогодні розвинений недостатньо. Тому в нашій державі особливо актуального значення набуває проблема ефективного страхування кредитів для малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням мікрокредитування займалися такі економісти, як: А. С. Гальчинський, І. М. Купченко, А. С. Філіпченко, В. А. Ющенко.

Метою статті є дослідження суті та необхідності страхування кредитних програм малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Кредитним операціям притаманна велика кількість ризиків. У стосунках між кредитором (позикодавцем) та його боржником (позичальником) предмет їхнього спільного інтересу – кредит – створює різні економіко-правові ситуації: для боржника – зобов’язання повернути позику, а для кредитора – право вимагати її повернення за попередньо узгодженими умовами. Невиконання цих домовленостей загрожує кредиторі фінансовими збитками, які і можуть виступати об’єктом страхування з метою захисту майнових інтересів кредитора. Таким чином, ризик кредитної операції матеріально проявляється в неповерненні, несплаті боргу, а юридично – в невиконанні зобов’язань. Ризики супроводжують виданий кредит із моменту зародження ідеї про кредитування до моменту повного погашення банківі кредиту, а іноді і після цього. Одним із методів регулювання та управління

кредитними ризиками для банку може бути страхування.

Суть страхування кредитів дещо відрізняється від інших видів страхування. Враховуючи домінуюче значення правового аспекту, який чітко проявляється у страхуванні кредитів, його було визнано за особливу форму страхового захисту – страхування від збитків на випадок невиконання вимог, тобто відповідальності.

Найбільш важливими для страхування є розмір відповідальності, встановлення страхового випадку та визначення страхового відшкодування. Ці умови є обов’язковими атрибутами страхового договору.

Необхідною умовою виникнення відповідальності є факт настання страхового випадку і як результат – поява ризику неплатоспроможності. Страховим випадком при страхуванні відповідальності позичальника вважається непогашення кредиту та несплата процентів в строк, обумовлений кредитним договором.

Видове розмаїття кредитного страхування як з практичних, так і з теоретичних міркувань потребує класифікації за істотними критеріями та зведення в єдину систему ієрархічного типу. Головною ознакою, притаманною кожному виду кредитного страхування, є безпосередній чи посередній спосіб організації страхового захисту кредитних відносин. Виходячи з цього, у зарубіжній страховій практиці відомо дві основні форми кредитного страхування: страхування кредитів (делькредерне страхування) і страхування застави під отримані кредити (заставне страхування) [1].

При першій формі страхувальник, а ним завжди виступає власне банк, котрий, крім того, є одночасно і застрахованим, безпосередньо захищає свій інтерес за допомогою механізму страхування. Відносини сторін характеризуються такими ознаками:

- страхувальник (банк): отримує страхове відшкодування збитків у випадку невиконання боржником своїх зобов'язань; частину відповідальності (близько 20 %) залишає на власну відповідальність; приймає зобов'язання щодо кредитів, які страхуються, віддавати їх у позику під звичайні проценти;
- страховик (страхова компанія): вживає санкції при порушенні страхувальником прийнятих зобов'язань аж до повної відмови виплати при страховому випадку; пропонує, як правило, форму договору, відмову як "загальне покриття" страховим захистом; залишає за собою право перевірки і самостійного прийняття рішень щодо запропонованих до страхування ризиків; переймає право регресу до кредитоотримувача.

При другій формі страхування кредитів страхувальник-боржник захищає право свого кредитора, які стають по-суті застрахованими сторонами. За цієї форми страхових відносин страхувальником є позичальник. Він, безпосередньо страхуючи свою платоспроможність, опосередковано захищає інтереси свого кредитора. Водночас страховик, страхуючи платоспроможність позичальника, дає тим самим гарантію кредитором повернути йому борг. Отже, із правового боку, ця страхова операція є, по суті, наданням страховиком страхового гарантійного зобов'язання, яке для кредитора слугує заставою на випадок неповернення йому боргу. З огляду на це у страховій теорії та практиці страхові відносини такого характеру іменуються заставними, або гарантійними.

Кожна з цих форм (делькредерна або заставна) безумовно повинні бути представлені конкретними видами страхування, зміст яких залежить від форм кредитування і умов надання кредитів. Однак, незалежно від техніко-організаційного здійснення страхових операцій, економічна суть їх єдина настільки, наскільки єдиною є суть кредитних операцій, які обслуговуються в процесі страхування. Тому в усіх випадках суть кредитного страхування зводиться до уникнення втрат кредиторами і цим самим вноситься певність у відносини між кредиторами і позичальниками [3].

В Україні великий потенціал для розвитку має кредитування банками підприємств малого бізнесу. В той же час, малий бізнес особливо привабливий для страхових компаній, оскільки ринок страхування

великого бізнесу вже поділений. Боротьба за клієнта на цьому ринку менш галаслива, і демпінг тут застосовується набагато менше, чим, наприклад, при страхуванні корпоративних клієнтів. На сьогодні ситуація на банківському та страховому ринках нерівносілля: банкір дивиться на страховика з перевагою, як на бідного сусіда, а страховик, у свою чергу, сердиться на банкіра – за цей погляд "зверху". Для одних банкірів страхування – це додатковий спосіб отримання доходів банку, для других – метод відмивання грошей, а для третіх – варіант створення безризикового кредитного портфеля, уникнення тим самим обов'язкового резервування. Лише невелика частина банкірів справді розуміють призначення страхування як методу забезпечення стійкості, стабільності та платоспроможності банку та й загалом банківської системи.

Незважаючи на взаємну упередженість у стосунках, у банкірів і страховиків існують як продукти для своїх партнерів, так і спільні програми для своїх клієнтів, зокрема для малого бізнесу.

У процесі кредитування малих підприємств можна теоретично виділити наступні форми страхування:

- страхування ризику неповернення кредиту (делькредерна);
- страхування майна, що надається в заставу (заставна);
- страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку.

Перша форма, що стосується передачі банками ризику іншим суб'єктам економіки і за якої банк може самостійно застрахувати наданий кредит, підписавши зі страховою компанією договір про добровільне страхування його непогашення, ще не знайшла належного розвитку при страхуванні кредитів малого бізнесу в Україні.

Серед причин можна виділити наступні:

- високі страхові премії, яких вимагають страхові компанії, що зумовлюють збільшення вартості кредиту за рахунок страхових платежів;
- побоювання банків використати страхування кредитів як основну форму захисту від ризиків банківської діяльності;
- відсутність широкого висвітлення в економічній пресі балансів, фінансових звітів страхових компаній ускладнює

можливість оцінити платоспроможність самих страхових організацій, що в свою чергу ставить під сумнів життєвий цикл страхування кредитів;

- інші.

Друга форма – страхування предмета застави – сьогодні є найбільш розповсюдженою на практиці. Цьому сприяють такі два чинники: менша ризиковість страхування і наявність законодавчого забезпечення у вигляді Закону України “Про заставу”. Стаття 10 цього закону змушує позикодавця страхувати заставлене майно, яке залишається у його володінні [1]. Цим охоче займається багато страхових компаній. Як правило, банки встановлюють контакт із певною страховою компанією, в якій рекомендують позичальнику застрахувати заставлене майно.

Сьогодні банки видають мікрокредити переважно до 30 тис. дол. США (або ж еквівалент цієї суми у гривні або євро). Якщо підприємець націлений на мікрокредит на більшу суму, то він має усвідомлювати, що він може надати в заставу. Тепер банки у цьому питанні неперекірливі. І хоча, як і раніше, перевагу віддають нерухомості в ролі заставного майна, втім не гребують і товаром в обігу. В середньому розмір заставного майна має складати 120-150 % розміру кредиту [4].

У комплексі зі страхуванням майна сьогодні малому бізнесу пропонується добровільне страхування, що включає в себе: страхування майнових інтересів, які пов’язані з відшкодуванням шкоди життю, здоров’ю та/або майну третіх осіб, заподіяних під час здійснення застрахованої діяльності. Такі послуги малому бізнесу, наприклад, пропонують ЗАТ “СК “Кредо-Класік”, ВАТ “СК “Універсальна” та деякі інші страхові компанії. Так, ЗАТ “СК “Кредо-Класік” страховою сумою вважає ліміт відповідальності, погоджений сторонами. Він встановлюється у розмірі 50 000–500 000 грн. при стандартних умовах договору страхування, більше 500 000 грн. – при індивідуальних умовах. При цьому страховий тариф складає 0,171–0,63 % від розміру обраного ліміту відповідальності і залежить від прогнозованого обороту підприємства в поточному році, а також виду діяльності. Відповідно річний страховий платіж зі страхування відповідальності становитиме 85,50–3150,00 грн. [5]. ВАТ “СК “Універсальна” пропонує для малого бізнесу програму добровільного страхування майна – “Бізнес-експрес”, яка передбачає страхування

майна підприємств малого бізнесу без огляду. Страхова сума передбачена у розмірі 60 000 грн. [6].

Щодо третьої форми страхування кредитів малого бізнесу – страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту, то вона є достатньо поширеною і простішою з точки зору процедури в Україні, оскільки страховий поліс розглядається як вид гарантійного листа страхової компанії банку за фінансовими зобов’язаннями до його клієнтів-позичальників. Цей варіант страхування можна розглядати як форму забезпечення повернення кредиту і сплати процентів лише у випадку, коли страхова фірма згодна і спроможна здійснити виплату страхової винагороди.

У багатьох випадках при видачі кредиту підприємствам малого бізнесу важливу роль відіграють гарантії їхніх керівників. У зв’язку з цим доцільне також страхування директорів позичальників від нещасних випадків, медичне страхування чи страхування їхнього життя. У випадку смерті або непрацездатності позичальника повернення банкові грошової суми на момент настання страхового випадку здійснюється страховою компанією. При цьому термін дії договору страхування має бути більшим за термін кредитного договору. Цей вид страховки за відповідної роз’яснювальної роботи обов’язково повинен використовуватися установами банків для зменшення кредитних ризиків.

Варто було б активізувати процес створення й діяльності страхових установ для обслуговування малого бізнесу шляхом створення відповідних мотиваційних механізмів зацікавленості в цій діяльності з наданням пільгових умов для їхнього функціонування.

У різних країнах світу кредитні операції та послуги фінансового захисту є невід’ємним атрибутом кожного підприємства та окремої людини. Банківська справа та страхування є взаємодоповнюючими ланками і найефективніше працюють лише в комплексі.

Лише тісна співпраця та допомога і контроль з боку держави дозволить зрозуміти обом сторонам реальну суть та мету взаємодії банківського та страхового сектора економіки, взаємодопомога у підтриманні обома сторонами високого рівня стабільності, ліквідності та темпів росту.

У країнах із ринковою економікою система страхування сприяє економічній стабільності, зміцненню фінансової системи, активізації інвестиційних процесів і розв'язанню соціальних проблем.

Отже, особливу увагу в аспекті мінімізації кредитного ризику слід приділяти розвитку та удосконаленню співробітництва банків зі страховими організаціями. Найперспективнішими формами співробітництва цих установ, як показує зарубіжний досвід, є кептивні страхові компанії (засновниками яких є банки). Зближення банківського і страхового бізнесу надасть можливість спростити процедуру укладання як страхової, так і кредитної угоди, а також процес виплати страхового відшкодування. Поєднання зусиль працівників кредитних відділів банків та андеррайтерів страхових компаній дозволить також більш ефективно обраховувати, аналізувати кредитні ризики, вирішувати їх прийнятність для обох сторін. Варто також посприяти зниженню страхових ставок, які досить часто відлякують клієнтів.

Сьогодні банки з метою уникнення ускладнення процедури оформлення страхового договору переважно мають свої шаблони, що пропонуються як страховим компаніям, так і клієнтам. Робота з малим бізнесом повинна будуватися на основі уважного ставлення та індивідуального підходу до страхування бізнесу кожного клієнта. Тому стандартний договір часто не враховує всіх особливостей тієї чи іншої ситуації. На нашу думку, питання укладення договірних відносин має перейти до страховиків. Це зменшить для банку як звичайну, рутинну роботу, так і дуже відповідальну – аналітичну. Страхові компанії, оцінюючи можливі ризики малих підприємств, знаючи численні аспекти виробничої діяльності клієнтів, матимуть і свою потенційну вигоду від залучення таких клієнтів. У свою чергу, вони зможуть розробляти спеціальні програми, які враховуватимуть особливості і масштаби діяльності малих підприємств. У даному випадку для клієнта більш точно будуть вибрані ризики, від яких потрібно страхуватися при одержанні кредиту.

Із сказаного вище можна зробити наступні **висновки**.

Розвиток кредитних відносин в умовах ринку (конкуренції, нестійкої кон'юнктури і політичної ситуації) спричинив формування різних систем запобіжних заходів аж до сучасних видів страхування кредитних

ризиків. Сьогодні страхування може бути однією з найбільш доступних та надійних форм фінансового забезпечення інтересів кредиторів. Страхування банківських ризиків поки що не набуло поширення через відносну простоту фінансового сектора України. Однак вже сьогодні банки стають більш зацікавленими у страхуванні своїх ризиків кредитування малого бізнесу. На жаль, чинні нормативні документи НБУ не заохочують широке застосування страхування як

інструмента управління банківськими ризиками.

Очевидно, що подальший шлях розвитку страхування кредитів буде пролягати не лише через вдосконалення діючих умов страхування відповідальності, типу страхування застави, але і через поступову його трансформацію в страхування типу делькредерного, котре можна буде розглядати як страхування банків-кредиторів від "нещасного випадку" у їх діяльності. Такий страховий захист міг би відзначатися більшою стабільністю та захищеністю інтересів кредиторів.

Розвиток ринку страхових послуг при кредитуванні малого бізнесу обмежений наступними чинниками:

- недовіра до страховика, яка посилюється низьким рівнем платоспроможності страхових компаній;
- недосконалість страхового законодавства;
- неузгодженість страхового законодавства із Цивільним кодексом України;
- відсутність надійних механізмів розвитку страхування життя, медичного, пенсійного страхування тощо;
- відсутність незалежної системи підготовки висококваліфікованих фахівців зі страхування та ін.

Для банків розвиток страхування кредитів малого бізнесу дозволить:

- підвищити рентабельність активів шляхом отримання додаткового прибутку у вигляді комісійної винагороди за реалізацію страхових продуктів;
- залучити до мережі банку платоспроможних клієнтів;
- розширити спектр продуктів, що пропонуються клієнтам;
- забезпечити лояльність клієнта завдяки збільшенню кількості продуктів, які він купує у банку.

У свою чергу, для малого бізнесу розвиток страхування кредитів дозволить отримати

більш низьку ціну, високоякісний продукт зручність обслуговування в одному місці.
та спрощену систему страхування, а також

Список літератури

1. Про заставу : закон України від 02.10.92 № 2654-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. –К. : Знання, 2006.
4. <http://www.status.net>.
5. <http://www.credo-classic.com.ua>.
6. <http://www.universalna.com>.

Summary

Credit business brings in substantial part of the Bank profit. At the same time, there are too many inherent risks of credit operations. Crediting of small business sector, in other words micro-crediting, which is directed on financing of smallest enterprises, reffers to the category of high-risk banking services. Research review of micro-crediting insurance as one of methods of this risk adjusting by the Bank, is presented in the Article.

Отримано 10.11.2008